

Кілька документів і заміток до часів вел. князів Свиртригайла і Жигимонта Кейстувовича.

Подав *Богдан Барвінський.*

Останнє десятиліття XIX в. принесло для часів вел. князів Свиртригайла і Жигимонта Кейстувовича дві підставові праці пок. Анатолія Левіцкого, а то „Powstanie Świdrygiełły“ (1892) і „Przymierze w. ks. litewskiego Zygmunta z królem rzymskim Albrechtem II“ (1899). Але що йно IV-й том „Історії України-Руси“ проф. М. Грушевського (1 вид. 1903) звернув знова увагу дослідників, особливо молодших, на ті часи так, що друге видання IV-го тому Історії (1907) застає вже дві нові більші праці й кілька дрібніших причинків до тих часів. Слідом за мою розвідкою „Жигимонт Кейстувович, великий князь литовско-руський“ (1905) появилася праця А. Копилянського „Książę Michał Zygmuntowicz“ (Kwartalnik histor. 1906)¹⁾, а в 1907 р. цінна стаття пок. Бучинського „Кілька причинків до часів вел. князя Свиртригайла“ (1430—1433)²⁾. Дрібніші причинки дав я в своїх двох статтях: „Жигимонт Кейстувович, князь Новгородка лит.“ і „Уваги до зносин митрополита Ізидора з Жигимонтом Кейстувовичем“³⁾.

Прийнято на засіданню історично-філософ. секції дня 4. VI. 1913.

¹⁾ Цілий ряд цінних заміток і поправок до праці моєї і Копилянського дав пок. Богдан Бучинський („Новіші праці по історії вел. кн. Литовського в XV віці“. Записки Наук. Тов. ім. Шевч., т. 75, ст. 132—148), а до моєї др. Прохаска (Kwart. histor. 1906, ст. 339—345). Дещо у Копилянського й проф. Грушевського.

²⁾ Записки Н. Тов. ім. Шевч., т. 76, ст. 117—142.

³⁾ Історичні причинки т. I, Жовква 1908, стор. 64—73 і 74—83.

В часі моїх студій в „Архіві кн. Чарторийських“ в Кракові, відбутих літом 1908 р., мав я можливість привзбирати там до згаданих часів ще деякі документи, на котрі не звернув уваги у своїх „Причинках“ пок. Бучинський. Подаючи їх тут враз із своїм коментарем до кожного документу з окрема, сповняю хоч в части обітницю, зроблену в моїм „Житимонті Кейстутовичу“ (ст. VII, прим. 1), доповнити колись в дечім сю розвідку.

I.

До питання про Свитригайлове надання для церкви в Городку 1403 р.

Згадуючи про Свитригайлові держави в Галичині висловив проф. Грушевський думку, що головну свою державу там же, Городок, дістав Свитригайло далеко скорше, як би се виходило з львівських судових записок¹⁾. В львівських судових записках виступає іменно Свитригайло аж в 1441 р. яко „Tenutarius Grodeczensis“²⁾, а між тим маємо його надання для церкви в Городку вже з 1403 р.³⁾ Попри свій погляд, що Свитригайло дістав Городок мабуть скорше, чим в 1441 р., висловив одначе проф. Грушевський сумнів що до певности дати Свитригайлового надання з 1403 р. Се й спонукало мене зайняти ся ближше тим питанням, тим більше, що довелось мені дістати до рук оригінальну грамоту Свитригайла для Городецької церкви завдяки Екц. митрополитови Шептицькому, у котрого згадана грамота переховується. Позаяк Екц. митрополит застеріг собі право видання сеї грамоти, можу лише побажати, щоби се сталось в інтересі науки як найскорше. Зі своєї сторони подаю лише уваги що до сеї грамоти й висновки, зроблені на основі автопсії.

Перш усього мушу сказати дещо про видання городецької грамоти в „Актахъ Ю. и З. Россіи“ та у Головацького. Для обох видань копіював сю грамоту сам Головацький, та хоч не можна їм нічого такого закинути, що зміняло б змісл грамоти (в однім лише місці я читаю дещо инакше, а іменно замість „дан“, я найшов в оригіналі „п сан“), все ж таки не видано її з фотографічною вірністю. Вислої печати, котра була колись при

¹⁾ Історія України-Руси, IV, 2 вид., ст. 226, прим. 3.

²⁾ Akta grodzkie i ziemskie XIV, ч. 301, ст. 37.

³⁾ Акты Ю. и З. Россіи II, ч. 69, ст. 105; Головацькій: Памятники дипломатического и судебного-дѣлового языка русскаго... (Научный Сборникъ 1866, ч. 26, ст. 39—40).

грамоті, не було вже в хвилі, як її видавано; був лише прикінці, в прорізі грамоти, кусок шовкового малинового шнурка. Нині його зовсім нема.

На основі автопсії можу сказати про сю грамоту, що писана вона на пергаміні товстим півуставом, зближеним до скорописі; письмо декуди вже сильно сповзле, а навіть і позатиране так, що приходиться деколи здогадуватись даного слова. Особливо важне для нас означення індикта сильно тепер затерте, а відчитати можна б його хіба, уживши до сего хемічної сполуки NH_4SH (ammonium hydrosulfuricum). Має вона одначе ту хибу, що хвилево надасть чорнилу сильнішої краски, а пізнійше ще гірше її знищить. Далеко краще ужити в тім випадку прийнятого в науці нового способу фотографування, котрий дає можливість віддати на знімці найбільше сповзле письмо.

Дата грамоти від Р. Хр. 1 січня 1403 р.; Головацький відчитав індикт $\xi = 6$, але редактори II-го тому „Акт-ів Ю. и З. Россії“, мимо, що копію доставив їм сам Головацький, подали індикт 3 (мабуть хибно відчитали ξ як 3). Індикт 3 зовсім неможливий для 1403 р., бо відповідає рокам Свигригайлових часів 1395, 1410, 1425 і 1440. Але й індикт 6, поданий Головацьким, неможливий для 1403 р. (для сего року є індикт 11), бо відповідає він рокам 1398, 1413, 1428 і 1443. Взагалі, як зауважив справедливо проф. Грушевський ¹⁾, дати Свигригайлових грамот задають великі труднощі (бо індикт не все відповідає рокови) так, що їх аналіза й хронологічне упорядкування могло б бути предметом спеціальної студії. Але те не може бути ще доказом неавтентичности грамоти як і ся обставина, що в городецькій грамоті 1403 р. титулується Свигригайло „великим князем“. Сей доказ мнимої неавтентичности відпаде одначе з хвилею, коли згадаємо, що 1403 р. припадав на час „реbelії“ Свигригайла ²⁾.

Що до своєї зверхньої форми, городецька грамота не будить в нас ніяких підозрінь. Що до внутрішньої форми сумнів на основі ужитого в р. 1403 титулу „великий князь“ повинен відпасти. Оставало б лише заняти ся справою свідків, підписаних на грамоті та індактом, котрий незгідний з роком. З п'яти свідків знаний нам добре лиш оден, князь Іван Чарторий-

¹⁾ Історія України-Руси, IV, 2 вид., ст. 480.

²⁾ *ibid.* ст. 177—8.

ський, котрий виступає одначе аж в рр. 1437—1452¹⁾. Так отже сумніве, чи міг він виступати вже в 1403 р., т. є о 34 роки вчаснійше. Сьвідок князь Михайло Костянтинівич Ольшаницький виступає на Свитригайлівій грамоті яко князь Михайло Костянтинівич 1451 р.²⁾ З тих же чотирех осіб, виступаючих в городецькій грамоті, що „ровіхали“ землю, призначену для городецької церкви, знаний ближше пан Казарин Резанович, котрий виступає доволі часто в Свитригайлівих грамотах, але аж 1437 та 1450 і 1451 р.³⁾ Коли ще візьмемо під увагу, що Длугош вичисляє під 1403 р. яко Свитригайліві посілости „*terram Podoliae*“, а крім сього „*terram Zudaczoviensem; item districtus Strij, Schydlow, Stobniczam, Drugnyam, Uscze*“⁴⁾, не згадуючи нічо про Городок, дійдемо на основі сього до пересвідчення, що вправді індикт грамоти може бути добрий, але її рік є хибний.

Напевно знаємо з львівських судових записок, що Городок був у посіданню Свитригайла аж 1441 р. Найблизшим роком до 1441, котрому відповідає індикт 6, поданий на городецькій грамоті, є 1443 р. Сей рік був би найвідповіднійший для сеї грамоти, бо в сїм році міг Свитригайло підписувати ся „великим князем“ зовсім правно, а князь Іван Чарторийський є тоді вже одним із сталих сьвідків на його грамотах. Але ще й інші обставини промовляють за 1443 р. Пок. проф. Шараневич бачив в старій реєстратурі ц. к. прокураторії скарбу у Львові дві копії городецької грамоти, одну з датою 1 січня 1403 р., другу з дагою 1 січня 1443 р.⁵⁾ Останнє означенне року для городецької грамоти може мати свою вартість. В „Архіві князів Чарторийських“ в Кракові находить ся оригінал потвердження городецької грамоти королем Жигимонтом Августом, виданого в Варшаві 11 листопада 1556 р.⁶⁾ В трансумпті городецької грамоти, поданім там же в латинській транскрипції, читаємо таку дату: „*pod lythom rozestwa Christowa thisyeczuhoczothiristhoho czoterdesteho tretheho lytha janu-*

1) Wolff: *Ród Gedimina* ст. 97—99; *Kniazowie* ст. 18—19. В першій книжці Вольф дає городецькій грамоті не знати длячого рік 1438 і індикт 1 (ст. 97, пр. 8а); в другій (ст. 19) індикт 3 і рік 14(40)?

2) *Archiwum Sang.* I, ч. 49. 3) *ibid.*, ч. 44, 48, 49.

4) *Historia III*, 554.

5) Шараневичъ: Черты изъ истории церковныхъ бенефицій и мірского духовенства въ Галицкой Руси. Львів 1902, ст. 33, прим.*).

6) Число инвент. дипл. 900 (оправлено в Vol. V, к. 41).

arii perwa dnye undicta s̄ szestoho“. Те саме бачимо й в підтвердженню Жигимонта III, виданім в Варшаві 13 липня 1596 р.¹⁾

Як видно з цього, вже й у XVI в. дата городецької грамоти будила підозрінне й поправлювано її відповідно до індікта, припускаючи мабуть (се й мій здогад), що писар пропустив в грамоті слово, зглядно число „сорок“. Іншого способу для погодження індікта з роком в сій грамоті не бачу. Думаю проте, що для городецької грамоти годить ся прийняти 1443 р. Се не виключає одначе зовсім погляду проф. Грушевського, що Городок міг бути у Свигригайловім посіданню скорше, чим в 1441 р., поданім львівськими судовими записками.

Певна аналогія що до дати є між городецькою грамотою, а грамотою Свигригайла для Петра Мищича, виставленою в Луцьку 4. II. 1408 р.²⁾ Поданий на ній індікт 1 відповідає виправд'єському рокови, але противлять ся йому підписані свідки. І так Монівид, подільський і кремінецький староста виступає на звісних Свигригайлових грамотах аж в рр. 1437—8,³⁾ Юрша, яко київський воевода 1437 р.⁴⁾, Юрій, Свигригайлів маршалок, 1437 р.⁵⁾, Іван Гулевич і Іван Чорний 1433/4 і 1437 р.⁶⁾, Іван Вологович 1437 р.⁷⁾, Коварин, маршалок Луцької землі (він виступає й в городецькій грамоті) 1437 та 1450 і 1451 р.⁸⁾, Васко Гулевич (в грамоті з 1408 р. мабуть помилкою Маско) 1450 р.⁹⁾, князь Борис Глинський 1433—7 р.¹⁰⁾, пан Семашко й писар „многogrішний Снаксар“ 1437/8 р.¹¹⁾

Що Свигригайло підписавсь на грамоті з 1408 р. „великим князем“, не може промовляти проти автентичности сеї грамоти, як се має місце й в грамоті з 1403 р. (городецькій). Рік 1408 був, як і 1403 р., роком поновної „реbelії“ Свигригайла¹²⁾. Але він не міг видати грамоти 1408 р. в Луцьку, бо там тоді не сидів, а в Сіверщині¹³⁾. В Луцьку видав він значну

¹⁾ Ч. інв. дипл. 1027 (ibid. k. 50).

²⁾ Athenaeum 1842, II, ст. 26—7 в лихій латинській транскрипції. Перепечатано гражданкою в Акты Зап. Россіи I, ч. 36 та в Антоновича і Ковловського: Грамоты вел. князей лит. ч. 3.

³⁾ Arch. Sang. I, ч. 36 і 41; гл. також нижче у мене грамоту з 4/IX 1437 (причинок IV).

⁴⁾ Arch. Sang. I, ч. 35 і у мене прич. IV.

⁵⁾ Arch. Sang. I, ч. 41.

⁶⁾ ibid. ч. 38 і 44.

⁷⁾ ibid. ч. 38.

⁸⁾ ibid. ч. 44, 48 і 49.

⁹⁾ ibid. ч. 48.

¹⁰⁾ Wolff: Kniazowie, ст. 78.

¹¹⁾ Arch. Sang. I, ч. 36.

¹²⁾ Грушевський IV, ст. 178—9 і Lewicki: Powst. Świdr. ст. 57—8.

¹³⁾ ibidem.

частину грамот з висше поданими свідками, але аж в 1430-их рр. Що більше: він надав будь то в 1408 р. Петру Мищичу села в Кремінецькій волости, а між тим знаємо певно, що там же роздавав він (з Луцька) села аж в 1437 р.¹⁾

Все отже промовляє проти 1408 р., а за 1438 р.; навіть індикт I відповідає 1438 р. (хоч також і 1408 р.). Головна річ в тім, що хоч ся грамота видана з оригінала, видана вона лихо; в „Athenaeum“ зазначений в тексті грамоти 1408 р. (дописано що в оригіналі поданий він „bukwica“), а в наголовку не знати чому 1436 р.²⁾, котрому відповідав би індикт 14. Як довго проте не маємо оригінала грамоти в руках, мусимо відноситись до неї скептично, а в кождім разі з огляду на підписаних свідків віднести її радше до 1438, чим до 1408 р. Коли б справді в оригіналі був 1408 р., то се була б подібна загадка, як і при городецькій грамоті.

II.

До справи релігійної фізіономії Жигимонта Кейстutowича. — Жигимонт київським князем?

В своїх „Dziejach Polski“ подав Голембйовський ретести трех документів, котрі свідчать про зносини Жигимонта Кейстutowича в духовних справах з Римською Курією та Базилейським Собором, а крім сього є важними причинками до характеристики релігійної фізіономії сього князя. Є се іменно ретести листів папи Мартина V, Евгенія IV й Базилейського Собора. Ретесту листу папи Мартина V подав Голембйовський з допискою „Ex MS. archivi Stanislai Augusti Regis, coll. Dogeli“. Дивну її дату „Romae X. idus ianuarii 1428“ розв'язав пок. А. Левіцький в своїм „Index-і“ на „4 Januarii“.³⁾ Що до ретести листу папи Евгенія IV, поданої Голембйовським з допискою „Ex. MS. archivi Stanislai Augusti regis“ з датою „S. l. in martio 1431“ я висловив, подібно, як і Левіцький в „Index-і“, сумнів що до надписі „Eugenii IV. papae, epistola ad Sigismundum M. D. L.“, бо неможливо, щоб уже тоді титуловано Жигимонта великим князем⁴⁾. Трета ретеста, подана

¹⁾ Arch. Sang. I, ч. 41.

²⁾ Wolf: Senatorowie i dygnitarze W. X. L., ст. 21, при однім з свідків сеї грамоти, Яні Войницькім, луцькім і олеськім старості, дав рік 1438.

³⁾ Гл. у мене Жигимонт Кейстutowич, ст. 19.

⁴⁾ ibid. ст. 20.

Ґолембйовским з допискою „Ex cod. MS. arch. Stan. Aug. regis“ з дивною датою „12idus 7bris 1439“ (котру я розвязую на 2 вересня), се ретеста листу Базилейського Собора.

На основі сих ретест і інших жерельних даних поспробував я дати характеристику релігійної фізіономії Жигимонта Кейстувовича ¹⁾, котра стрінулась одначе в критикою зарівно пок. Бучинського ²⁾, як і дра Прохаски ³⁾. Як небудь будемо задивлятись на сю справу, згадані листи є для неї першорядної вартости хоч би вже з сього згляду, що жерельні дані до характеристики Жигимонта яко чоловіка незвичайно бідні. Тим ціннішим являеть ся се, що удалось мені відшукати копії отсих трех листів в цілій основі. Перший лист (Мартина V) найшов я в копії, уміщеній в т. зв. „Теках Нарушевича“ ⁴⁾ з допискою самого Нарушевича: „Martini Papae V. literae ad Sigismundum M. D. Lituaniae. 1428. X Idus Januarii. (Ex MS. Arch. Stan. Aug. Regis. Collec. Dogelis)“. В тих же „Теках“ найшов я копію листу папи Евгенія IV ⁵⁾ (зовсім ідентичну з копією листу Мартина V) з допискою Нарушевича: „Eugenii Papae IV. epistola ad Sigism. M. Ducem Litv. (Ex MS. arch. Stan. Aug. Regis). 1431 a Martio“. З сього приводу, що оба листи ідентичні, подаю низше в цілій основі лишень лист папи Мартина V, узгляднюючи в примітках деякі варіанти листу папи Евгенія IV. Що до сумніву Левіцького й мого, чи міг зявити ся вже тоді для Жигимонта титул „великого князя“, показуєт ся, що видніє він не в папських листах, а в дописках Нарушевича на копіях. Копія листу Базилейського Собора з допискою Нарушевича: „Synodus Basiliensis Sigismundo Duci Lituaniae. 1439. XII Idus Septembris? (Ex. MS. Arch. Stan. Aug. Regis)“ містить ся рівнож в „Теках“ ⁶⁾.

Лист папи Евгенія IV цікавий для нас вельми ще з иншого згляду. Папа відзиваєт ся в ньому до Жигимонта такими словами: „Nobili viro Sigismundo, duci Lithvaniae, Kijoviensi duci salutem et apostolicam benedictionem“. Нам нічого не

¹⁾ *ibid.* ст. 116.

²⁾ гл. „Записки“ т. 75, ст. 141. Тут в прим. 1 вказує Б. на новий жерельний матеріал до сього питання.

³⁾ гл. Kwart. histor. 1906, ст. 344.

⁴⁾ MS. Архіва кн. Чарторийских ч. 14, ст. 549. Инша копія в MS. ч. 237, к. 147.

⁵⁾ MS. ч. 15, ст. 87—88. Инша копія в MS. ч. 237, к. 153.

⁶⁾ MS. ч. 16, ст. 543. Инша копія в MS. ч. 237, к. 199.

відомо звідки інде, щоб Жигимонт мав коли небудь у своїх руках Київ, заким його здобув уже як великий князь на Свиргайлі. За життя Витовта мав Жигимонт Новгородок лит. та Стародуб, від котрого утерло ся для нього аж по 1432 р. імя „Стародубського“¹⁾. Що до Києва, то, як відомо, Витовт відобрав його від князя Володимира Ольгердовича 1394 р.,²⁾ після чого віддано його Скиргайлови, але сей вмер уже 1397 р.³⁾ Наново опорожнену Київщину дав Витовт Івану Ольгимунтовичу, князеви гольшанському, але вже лиш „держати“, як намісникови, а не як князю волость⁴⁾. В 1422 р. виступає як „capitaneus Kioviensis“ князь Михайло Іванович Гольшанський,⁵⁾ в тім році, в котрім Жигимонт Кейстувович згаданий у перше як „князь Стародубський“⁶⁾. Звістка про князювання Жигимонта в Києві, подана в папським листі в 1431 р. стоїть так одиноко, що як небудь вона для нас цікава, годить ся приймати її з великою обережністю, поки не найдуть ся на се інші документальні дані.

1. Листи папи Мартина V з 4 січня 1428 р. і Євгенія IV з марта 1431 р. до Жигимонта Кейстувовича в духовних справах.

Martinus⁷⁾ Episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio, nobili viro Sigismundo Kieystudy, duci Lithuaniae,⁸⁾ salutem et apostolicam benedictionem. Provenit ex tuae devotionis affectu, quo Nos et Romanam Ecclesiam reverens, ut petitiones Tuas, illas praesertim, quae animae Tuae salutem respiciunt, ad exauditionis gratiam admittamus. Hinc est, quod Nos Tuis supplicationibus inclinati, ut confessor tuus, quem duxeris eligendum, omnium peccatorum Tuorum, de quibus corde contritus et ore confessus fueris, semel tantum in mortis articulo plenam remissionem Tibi in sinceritate⁹⁾ fidei, unitatae Sanctae Romanae Ecclesiae, ac obedientia¹⁰⁾ et devotione Nostra, et Successorum Nostrorum Romanorum Pontificum, canonicè intrantium, persistenti

¹⁾ гл. Жигимонт Кейстувович стор. 16—17 і мою статью в Істор. причинках I, ст. 64—73.

²⁾ Грушевський: Історія України-Руси IV, ст. 173.

³⁾ *ibid.* ст. 176. ⁴⁾ *ibid.* ст. 176—7.

⁵⁾ Wolff: Kniazowie lit.-ruscy, ст. 96.

⁶⁾ Жигимонт Кейстувович, ст. 17.

⁷⁾ В листі Евг. IV: „Eugenius“.

⁸⁾ Евг. IV: „Nobili viro Sigismundo, duci Lithuaniae, Kijoviensi duci“.

⁹⁾ В копії „sinceritate“; в тексті поправляю.

¹⁰⁾ Евг. IV: „obedientia“.

auctoritate Apostolica concedere valeat, devotioni Tuae tenore praesentium indulgemus; sic tamen, quod idem confessor de his, quibus fuerit alteri satisfactio impendenda, eam Tibi per te, si supervixeris, vel per haeredes Tuos, si tunc forte transieris ¹⁾, faciendam ²⁾ iniungat, quam Tu vel illi facere teneamini, ut praefertur. Et ne, quod absit, propter huiusmodi gratiam, reddaris proclivior ad illicita, imposterum commitenda volumus, quod si ea confidentia remissionis huiusmodi, aliqua forte commiteres, quod ³⁾ ad illa praedicta remissio Tibi nullatenus suffragetur. Et insuper, quod per unum annum a tempore, quo praesens Nostra concessio ad Tuam notitiam pervenerit, computandum singulis sextis feriis impedimento cessante legitimo, jejunes, quod si praedictis feriis ex praecepto Ecclesiae regulari observantia, iniuncta paenitentia, voto, vel alias jejunare tenearis, una alia die singularum septimanarum, eiusdem anni, qua ad jejunandum, ut praemittitur, non sis astrictus, jejunes et si in dicto anno, vel aliqua eius parte esse ⁴⁾ legitime impeditus anno sequenti, vel alias quam primum poteris modo simili supplere, huiusmodi jejunium tenearis, porro si forsitan alius praedictum ⁵⁾ jejunium in toto, vel in parte quocumque adimplere commode non poteris ⁶⁾, eo casu confessor idoneus, quem ad hoc elegeris, jejunium ipsum in alia pietatis opera, prout animae Tuae saluti expedire viderit, commutare valeat, quae Tu pari modo adimplere debeas, alio quin huiusmodi ⁷⁾ praesens Nostra concessio, nullius sit roboris vel momenti. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam Nostrae concessionis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire, si quis autem hoc attemptare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum Ejus, se noverit incursum. Datum Romae, apud Sanctos Apostolos. X Idus Januarii. Pontificatus Nostri anno undecimo ⁸⁾.

2. Лист Базилійського Собора до Жигимонта Кейстутовича з 2 вересня 1439 р. в духовних справах.

Sacrosancta Generalis Synodus Basiliensis in Spiritu Sancto legitime congregata universalem Ecclesiam representans, dilecto Ecclesiae filio, nobili viro Sigismundo, Duci Magno Lithvaniae et Russiae, salu-

¹⁾ Евр. IV: „transiveris“. ²⁾ Евр. IV: „faciendum“.

³⁾ Евр. IV: „quo“. ⁴⁾ Евр. IV: „esses“.

⁵⁾ Евр. IV: „praefatum“. ⁶⁾ Евр. IV: „nequiveris“.

⁷⁾ „huiusmodi“ лише в листі папи Євгенія IV. В копії листу папи Мартина V нема.

⁸⁾ Евр. IV: „Datum Romae, apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae † 1431. † Pontificatus Nostri anno primo“.

tem et Omnipotentis Dei benedictionem. Benigno illa Tibi concedenda favore per quae sicut pie desiderare videris conscientiae pacem et salutem animae Deo propitio consequi valeas, et spiritualis salutis Tibi proveniat augmentum. Hinc est, quod Nos Tuis supplicationibus inclinati, ut aliquem idoneum et discretum Presbiterum in Tuum possis eligere confessorem, qui, quoties Tibi fuerit opportunum confessione Tua diligenter audita, pro commissis Tibi debitam absolutionem impendere, ac paenitentiam salutarem iniungere, vota vero peregrinationis et abstinentiae, quae omisisti et commode observare non potes, in alia pietatis opera commutare valeas, nisi forsam talia fuerint, propter quae Sedes Apostolica sit merito consulenda. Adque Missam antequam illucescat dies, circa tamen diurnam lucem et etiam per horam post meridiem, cum qualitas negotiorum pro tempore ingruentium id exegerit, liceat Tibi per proprium vel alium sacerdotem idoneum facere celebrari. Ita quod nec id sibi, nec sacerdoti taliter celebranti ad culpam valeat imputari, adque etiam per Te male oblata, sive extorta, dummodo notitiam illorum, quibus esset satisfactio impendenda, habere non possis, ad Divinum Cultum, et in alia similia pietatis opera iuxta eorundem confessorum consilium convertere valeas devotioni Tuae auctoritate universalis Ecclesiae tenore praesentium de speciali gratia indulgemus, proviso, quod parum huiusmodi concessione, etiam ante diem utaris, quia cum in altaris Offitio imoletur Dominus Noster, Dei Filius, Jesus Christus, qui candor est lucis aeternae, congruit hoc non noctis tempore fieri, sed in luce, nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam Nostrae concessionis infringere, vel ei ausu temerario cotraire, si quis autem hoc attemptare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et universae Ecclesiae se noverit incursum. Datum Basileae ¹⁾ XII Idus Septembris. Anno a Nativitate Domini Millesimo quadringentesimo trigesimo nono. Apostolica Sede vacante.

III.

Проба реституції грамоти Жигимонта Кейстуовича з 15/X 1432 р., що признавала права Польщі на Городло.

Дня 15 жовтня 1432 р. попри грамоту, котрою Жигимонт Кейстуович заключив в Городні унію з Польщею²⁾, виставив він ще одну грамоту в тої ж дати, котрою признав права Польщі

¹⁾ „Basileae“ в копії MS. 237; у Нарушевича „Basilien“.

²⁾ Ся грамота напечатана наново в оригінала в мой розвідці Жигимонт Кейстуович, ст. 148—151.

на Городло ¹⁾. Грамота ся була доси звісна лише з Длугоша ²⁾, але, на жаль, в тексті незвичайно поцсованім. Найбільше утерпіли на сім імена свідків, котрі в части зовсім опущені в тексті грамоти, захованім у Длугоша, а в части до неможливости перекручені.

Припадково удалось мені найти в „Архіві кн. Чарторийських“ в Кракові поправнійшу копію згаданої грамоти, а іменно в рукописнім кодексі ч. 233. Походить він з XV в. і на ст. 1 має таку напись: „Liber Reuerendissimi patris domini Sbignei olim Cardinalis et Ep̄i Cracouiens... Quem ego Johannes Dlugosch senior Canonicus Cracouiensis Executor testamenti dicti domini Cardinalis reposui in errarium Ecclesie Cracouiensis Anno domini MCCCC septuagesimo nono“ ³⁾. Отся напись важна для нас власне із сього взгляду, бо довідуємось з неї, що копія нашої грамоти находить ся в рукописній збірці ⁴⁾, колишній власности кардинала Олесніцького, котрий, як відомо, був одним із головних учасників, а навіть відпоручником короля Ягайда на взїдї в Городві 15 жовтня 1432 р. ⁵⁾ В браку оригінала повинна віднайдена мною копія наж його поки що заступити, тим більше, що заховалась вона в значно поправнійшій тексті, чим у Длугоша і зі значними відмінами.

Текст найденної мною копії уриваєть ся одначе на перших 4 свідках. Печатаючи текст грамоти з отсеї копії без ніяких змін, я подаю в низу відміни, котрі є у Длугоша (D.). Уступ, в котрім приходять свідки, доповнюю відповідно з великої городенської грамоти Жигимонта, позаяк свідки в обох грамотах зовсім ідентичні, тільки, як сказано, в тексті Длугоша деякі імена опущені, деякі знов перекручені. Для порівняння виписую одначе й ті перекручені імена з Длугошевого тексту побіч тексту, винятого з великої городенської грамоти.

In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Ne ea, que aguntur cum ⁶⁾ tempore, cum lapsu temporis evanescent: sagacis humane nature discrecio consuevit gesta mortalium scripti patrocinio

1) Lewicki: Powst. Świdr. ст. 154 здогадувавсь, що таких грамот мусіло бути ще більше для інших територій, але проф. Грушевський IV, ст. 207, прим. 2 противить ся такій думці.

2) Historia IV, ст. 486—7.

3) Pop. Catalogus Codicum manu scriptorum Musei Principum Czartoryski Cracoviensis. I. ed. Korzeniowski, ст. 36.

4) MS. ч. 233, ст. 641—2.

5) Жигимонт Кейстutowич, ст. 34 і д.

6) D. „in“, варіант „cum“.

roborari¹⁾. Proinde Nos Sigismundus Dei gracia Magnus Dux Litthwannie, Russie etc. recognoscimus et fatemur per presentes, quod oppidum et districtum²⁾ Hrodlo super³⁾ flumen Bugi⁴⁾ situm, cum omnibus et singulis villis, graniciis, gadibus, limitibus, et signanter cum omnibus appendiis et attinenciis vniuersis, prout in se longe, late, et ab antiquo consistit, ad Coronam et Regnum⁵⁾ Polonie spectabat et pertinebat, spectatque et pertinet, ac spectare et pertinere debet, nunc et in ewum, et omnibus temporibus perpetuis duraturis. Propter quod Nos Sigismundus Magnus Dux Litthwannie supradictus spondemus, promittimus et pollicemur presentibus scriptis nostris, quod pro dicto oppido et omnibus suis attinenciis supradictis, Serenissimum principem dominum Wladislaum Regem Polonie et ipsius successores et Coronam Regni Polonie nullatenus [impetemus]⁶⁾ neque inquietabimus uel molestabimus quacumque ratione, re⁷⁾, negocio, modo, ingeniis uel coloribus exquisitis. Harum quibus nostrum sigillum⁸⁾ presencium⁹⁾ prelatorum, principum et baronum nostrorum infrascriptorum est appensum¹⁰⁾ testimonio literarum, uidelicet reuerendissimorum in Christo patrum dominorum¹¹⁾...

Длуґош :

[Mathiae Vlnensis, Andreae Luceoriensis, episcoporum; nec non Alexandri, Iwan palatini Trocensis, Zimwyekratherszczic, Rumpoldi marsalci, Petrassii Monthigerdrowicz, Gastoldi Schedibori, Radiwil Hostikowicz, Emdigidi Iurga, Naczucz Gimbilowicz, Olechno Dowoynowicz, Schak Dnagal, vexilliferorum; Goyllin¹³⁾ Nadogowicz¹⁴⁾. Actum et datum

Вел. Город. грамота :

[Mathie Wylnensis, Andree Luceoriensis Episcoporum, (necnon)¹²⁾ Alexandri, Ywani Wolodimirowicz, Symeonis Ywanowicz, Fedori Koributhowicz Ducum, Hostik Castellani Wylnensis, Michaelis alias Keszgal Capitanei Samagitie, Johannis alias Jownis Palatini Trocensis, Zynowey Brathoschicz, Rombolthi Marschalci, Petrassii Montigirdowicz, Gastol-

1) D. „roborare“. 2) D. „districtus“. 3) D. „supra“.

4) D. „Bug“. 5) Нема в D. „et Regnum“.

6) Виймаю „impetemus“ в D., позаяк в нашій копії є якесь невизначене слово, котрого мимо старань, я не зміг відчитати.

7) D. нема „re“.

8) D. „sigilla nostra“, варіант „sigillum nostrum“.

9) D. нема „presencium“. 10) D. „praesentibus sunt appensa“, вар. „praesentibus est appensum“.

11) В копії MS. ч. 233 по „dominorum“ є „Mathia Vlnensis, Andreae Luceoriensis episcoporum, necnon Allexandro, Ywan...“; тут уривається текст копії.

12) Нема в вел. гор. грамоті, тільки у D. і в копії MS. ч. 233.

13) Варіант „Gogilmin“. 14) Варіант „Nagodowicz“.

in Grodno feria quarta in die Sanctae Hedvigis, Anno Domini Millesimo quadringentesimo tricesimo secundo].

thi, Schedibori, Radiwil Hostikowicz, Gudigirdi, Jurga, Naczus Gynivilowicz, Olechno Dowoynowicz, Sak, Dovgal¹⁾ Vexilliferi, Goylimin Nadobowicz...²⁾ Actum et datum in Grodno, feria quarta ipso die Sancte Hedvigis, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo secundo].

IV.

Присяжна грамота Свигригайлових сторонників для короля Володислава III з 4/IX 1437 р.

Присяжна грамота Свигригайлових сторонників для короля Володислава III з 4 вересня 1437 р. звісна була доси лише в копії в „Теках Нарушевича“³⁾. В своїй розвідці про Жигимонта Кейстutowича згадав я, що оригінал сеї грамоти знаходиться в „Архіві кн. Чарторийських“ в Кракові (хоч з другої сторони хибно згадав я й про оригінал грамоти Свигригайла з тої ждати в тій архіві, котрого одначе там нема)⁴⁾. Ця грамота, що має ч. інв. дипл. 422, писана на пергаміні; були при ній всілякі печати, котрих тепер бракує, а остало лише п'ять пергаминових ремінців, на котрих колись ті печати висіли. Копія сеї грамоти, видана в „Кодексі листів“ містить в собі тільки помилки і відмін супроти оригінала, що оказується потреба поновного її видання з оригінала. Помилки й відмін копії (С. = Codex) подаю під текстом в примітках.

З оригінала згаданої грамоти довідуємось, що маршалком двора вел. кн. Свигригайла був „Okussko Tlucaszowicz“, а не як хибно випечатано на основі копії Нарушевича „Daszko Thu-

1) Про те, що годить ся тут читати „Dovgal“, не „Dorgal“, гл. Жиг. Кейст., ст. 151, прим. 2.

2) Чи між „Nadobowicz“ і „Actum“ були в меншій городенській грамоті слова з великої грамоти від „Prelati“ аж до „litterarum“, не можемо довідатись ані в Длугоша, ані з копії MS. ч. 233, тож їх тут опускаю.

3) Codex epist. saec. XV, т. I, 1, ч. 92, ст. 86.

4) Жигимонт Кейстutowич, ст. 78, прим. 1. При тій нагоді зауважу, що в подібній присяжній грамоті Довгірда для Жиг. К., виданій мною *ibid.* ст. 159 з оригінала, є „si quod absit“, а не „si quidem absit“.

baszowicz¹⁾. Сей Окушко підписував ся крім сього на Свитригайлових грамотах по руськи або самим іменем „Окушко“²⁾, або повно „Окушко Толкачевич“³⁾.

Nos Iurscha pallatinus Kijowiensis, Moniwid⁴⁾ Camenecensis et Podolie capitaneus, Abraham archimandryth⁵⁾ Ecclesie Rutinicalis⁶⁾ Kijowiensis, dux Boriss Glynsky, Okusko Tlucaczowicz⁷⁾ preclarissimi principis et domini magni ducis curie marssalcus⁸⁾ et Wasyly Polociensis⁹⁾ significamus tenore presencium omnibus quibus expedit vniuersis, presencium [noticiam]¹⁰⁾ habituris. Quia cum prefato preclarissimo principe¹¹⁾ et domino Boleslao alias Swidrigal, Dei gracia magno duce etc.¹²⁾ domino nostro graciousissimo adhesimus cum omnibus nostris subditis, castris, ciuitatibus, opidis,¹³⁾ districtibus,¹⁴⁾ terris, villis et quibusuis dominijs ad ipsum castrum Kijow¹⁵⁾ spectantibus, que prefatus dominus¹⁶⁾ magnus dux, dominus noster graciousus pro presenti possidet et cum Dei auxilio possidebit in futurum, iuramentaque fidelitatis prestiti simus¹⁷⁾ serenissimo principi et domino domino Wladislao Dei gracia regi Polonie etc.¹⁸⁾ domino nostro gracioso ac serenitatis sue Corone sacre Polonie. Itaque cum dominis regni et presertim terrarum Rusie in¹⁹⁾ vicinatu nostro positis nos ad inuicem vniuimus, consociauiumus,²⁰⁾ vnimurque²¹⁾ et consociamur per presentes. Volumus eciam prefato domino regi et serenitatis ipsius dominis in regno et signanter in terris Rusie inhabitantibus contra eorum quosque²²⁾ hostes fidelia nostra²³⁾ consilia et auxilia iuxta posse nostrum dare et facere vsque ad annos domini eiusdem²⁴⁾ regis debite etatis. Et dum ex permissione²⁵⁾ Dei omnipotentis prefatum dominum magnum ducem Swidrigal, dominum nostrum graciousum de hac vita migrari²⁶⁾ feliciter contigerit, extunc nos non ad²⁷⁾ alium dominum, preterquam ad iam dictum dominum regem spectare

1) Так само хибно Wolff: Senatorowie i dygnitarze W. X. L. ст. 174; пор. ще Kwiatkowski: Urzędnicy kancelaryjni, koronni i dworscy в крак. Rozpraw. i spraw. hist.-fil. XVII, ст. 210. Добре в Boniecki: Poczet rodów W. X. L. ст. 349—350.

2) Archiwum Sanguszków I, ч. 41. 3) ibid. ч. 36.

4) С. має „Monwid“. 5) С. „archimandryta“. 6) С. „ruthenicalis“. 7) С. „Daszko Thubaczowicz“. 8) С. „marschalculus“. 9) С. „Polociensis“. 10) С. „notitiam“, которого нема в оригіналі. 11) С. нема „principe“. 12) С. нема „etc.“ 13) С. нема „opidis“. 14) С. нема „districtibus“. 15) С. „Kiiowiense“. 16) С. нема „dominus“. 17) С. „praestita sumus“. 18) С. „et“. 19) С. „et“. 20) С. „consociamus“. 21) С. „unimur“. 22) С. „quoscunque“. 23) С. нема „nostra“. 24) С. „eiusdem domini“. 25) С. „praemissione“. 26) С. „migrare“. 27) С. нема „ad“.

et pertinere volumus. Spondemus eciam promittimusque pro omnibus alijs in terra Kijowiensi et eius districtibus manentibus, quia omnia per nos superius inscripta firme tenebunt, iuramentaque fidelitatis similiter prout et nos sepe dicto domino regi prestabunt. Promittimus eciam suprascripta nostra bona fide¹⁾ absque dolo et fraude inuiolabiliter obseruare. In cuius rei testimonium nostra propria sigilla presentibus sunt appensa²⁾. Actum et³⁾ datum⁴⁾ Leopoli feria quarta proxima ante festum Natiuitatis Beate Marie⁵⁾ Virginis gloriose⁶⁾. Anno Domini millesimo CCCCXXXVII⁷⁾.

V.

Найпізнійша київська грамота Свигригайла.

В „Архіві кн. Чарторийських“ знаходиться під ч. інв. дипл. 478 руська грамота Свигригайла, писана на пергаміні, при ній на шнурку з кармазинового й синього шовку висла печать з гербом „погоні“, витисненім в червоній масі. Ось та грамота:

Милостью божьею мы великий князь Швигрикгал литовский, русский и иных. Чинимъ знаменито и даемъ вѣдати симъ нашимъ листомъ каждому доброму, хто нань возреть или чтучи его вѣслышитъ, комуждо будетъ его потрібно. Дали есмо и записали владицѣ ѡрменьскому под Луцкомъ село, што Врусь держалъ, на имя Цѣпорово, вѣчно и непорушно и на веки и со всимъ с тымъ, што к тому селу издавна слушаеть. Протож ненадобѣ никому вѣступати ся и еден вѣдаеть тое село владика ѡрменьский. А песан в Киѣве под лѣты рѣтва Исус. Хсва тысяча лѣтъ и чотыриста чотырдесять пятого лѣта, мѣца декабрия кѣ дны, индикта ѧ.

Князь Борис канцлери⁸⁾ приказалъ. †

Ся грамота цікава для нас головно ізза своєї дати 22 грудня 1445 р., 1 индикта й свого місця видання, в Київі. Як відомо, не маємо ніякої звістки про се, щоб Київ був в руках Свигригайла після 1437 р., але й не маємо даних на се, коли перейшов він до Жигимонта Кейстutowича⁹⁾. Остання певна київська грамота Свигригайла, се його надання для Каленика Мишковича з 17 жовтня 1437 р.¹⁰⁾. Маємо вправді грамоту Свигри-

¹⁾ С. „supra scripta bona nostra fide“. ²⁾ С. по „rei“ в „etc.“; від „testimonium“ аж до „appensum“ нема в С. ³⁾ С. нема „et“. ⁴⁾ С. нема „datum“. ⁵⁾ С. нема „Marie“. ⁶⁾ С. нема „gloriose“. ⁷⁾ С. „anno 1437“.

⁸⁾ Можна б читати „канцлери“, але я читаю радше, як подано в горі.

⁹⁾ До справи переходу українських земель до Жигимонта гл. Lewicki: Powst. Swidr. st. 281—2 і 358, прим. 38; Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, ст. 226 і 480; мою роввідку Жиг. Кейст. ст. 81.

¹⁰⁾ Archiwum Sang., I, ч. 35.

гайла, видану в Києві 9 грудня 1442 р.¹⁾, але її індікт 12 вказує на 1433 р. (вересневий 1434). Видавці I тому „Archiwum Sanguszków“²⁾ і проф. Грушевський³⁾ добачують в даті 1442 р. скомбіноване численне: перші дві цифри взяті з т. зв. діонісійського числення (від Христа), дві другі з т. зв. візантійського числення (від сотворення світа). Таке скомбіноване численне бачимо ще нпр. в Свитригайлових грамотах з 16/I 1444 р. (інд. 15)⁴⁾ і 14/VII 1446 р. (інд. 15)⁵⁾.

Можливо, що й в грамоті Свитригайла для вірменського владика з 22/XII 1445 р. ужито такого скомбінованого числення. Передусім її індікт 1 відповідає 1438 р. Такий сам індікт має й згадана вище київська грамота Свитригайла для Каленика Мишковича, видана 17/X 1437 р. З цього приводу зазначає проф. Грушевський, що з огляду на індікт, відповідаючий 1438 р., 1437 р. останньої грамоти се наш рік 1437, а не вересневий⁶⁾. Возьмім тепер нашу грамоту. Рокови 1445 відповідає властиво індікт 8. Коли ж приймемо, що в ньому численне скомбіноване, то відповість він рокови від сотворення світа 6945. Щоби одержати дату після числення від Христа, відтягнути треба від 6945 цифру 5508, а що се вже друга половина року (22/XII), цифру 5509 (отже 6945 — 5509 = 1436). Коли б ми цього стишло держались, то не могли б ми погодити цього з індіктом, котрий вказує на 1438 р.⁷⁾ В пригоді може нам стати київська грамота з 17/X 1437 р., що має той сам індікт 1. Між свідками на ній виступає князь Борис Глинський; його підпис бачимо й на нашій київській грамоті з 22/XII 1445 р. Обі дати місяців (17/X і 22/XII) так до себе близькі, що обі грамоти можемо віднести до 1437 р. з тою різницею, що, підчас коли, як в горі сказано, в грамоті з 17/X 1437 р. індікт 1 вказує на наш рік 1437, а не вересневий, в грамоті з 22/XII індікт 1 вказує на вересневий 1438 р., що відповідає нашому 1437 р. Коли б проте моя думка була вірна, то в грамоті Свитригайла для вірменського владика треба б добачувати найпізнішу

1) *ibid.* ч. 38. 2) *ibid.* ст. 159. 3) IV, ст. 480.

4) Arch. Sang. I, ч. 41. 5) *ibid.* ч. 44.

6) IV, ст. 481, прим. 1.

7) Проф. Грушевський *ibid.* ст. 480 відтягає в грамоті з 9/XII 1442 р. число 5508, мимо цього, що се вже друга половина року. Відтягнувши се число й в нашій грамоті, дістали б ми 1437 р., отже вересневий 1438 р.

київську грамоту сього вел. князя¹⁾. А се рішучо відтягало б перехід Київщини до Жигимонта Кейстувича поза 1437 р.

Кілька слів про князя Бориса Глинського. Доси знаний він був з титулом „підканцлерого“; на нашій грамоті підписав ся він „канциєрни“²⁾.

VI.

Кілька дат до ітінєрєря Жигимонта Кейстувича.

В своїй розвідці про сього вел. князя подав я в екскурсах його ітінєрєр на основі опублікованих його грамот та рїжних сучасних жерельних звісток³⁾. Ітінєрєр сей доволі бідний, так що кожде, хоч би й найдрїбнїйше його доповненне може мати свою вартість. Тож доповняю його кількома датами з грамот, котрі удалось менї роздобути.

В „Теці Нарушевича“ ч. 15, ст. 365 маємо рефєсту надання Жигимонтом Івану Іаштовтови⁴⁾ села Петрилович і ин. з датою „na zamku Trockim, w piątek bliski przed Świętem Św. Walentego“ 1433 р. Можна тут прийняти лише св. Валентина 14/II, отже дата грамоти 13/II 1433 р.

Там же на ст. 474 находимо рефєсту надання Жигимонтом села Малкович Олєхну Довойновичеви⁵⁾ з датою „w zamku Trockim w niedzielę ostatnią święteczną“ 1434 р. Датованне польське досить недокладне. Можна тут прийняти хїба 6 недїлю по Великоднї (Dominica ehaudi), а останню перед Зеленими Святами, то є 9/V 1434 р.

Там же на ст. 473 є рефєста надання Жигимонтом села Хожово Судимунтови⁶⁾ з датою „w zamku głównym Trockim w niedzielę dnia Święta Wniebowzięcia błogosł. Dziewice Maryi“ (= 15/VIII) 1434 р. Підписали грамоту: Остиє, виленський каштелян, Юрїй Ієдигольд з Вишнева, Кєвтайло з Давилтова, Ходко і Николай, писар дворний (któru mnieysze rzeczy miał w poruczeniu⁷⁾).

¹⁾ Луцьк, коло котрого лежало згадане в грамоті село Ціпорово, був у Свйтригайлових руках до кінця 1438 р. Жиг. Кейст. ст. 81.

²⁾ Archiwum Sang. I, ч. 35: „Приказ князя Борисов подканцлерого“. Титул „канцлерии“ бачимо ще в одній грамоті Свйтригайла в „Athenaeum“ 1842, II, ст. 28. („Prikaz pana Fied'ka kan'cliereho“).

³⁾ ст. 121—123. ⁴⁾ Про нього *ibid.* ст. 127 sub voce.

⁵⁾ Про нього *ibid.* ст. 130 sub voce. ⁶⁾ *ibid.* ст. 132 sub voce.

⁷⁾ Про них *ibid.* ст. 129, 130, 133, 134 sub vocibus.

Отсі надання звісні були вже в „Rozzet-y“ Бонвцкого, але без означення дня і місяця видання.

В тій же „Теці“ Нарушевича (ч. 15, ст. 443—5) є копія Жиґимонтового надання під таким заголовком: „Sigismundus magnus dux Lithvaniae nobili Praetor de Corzewo, bona Ruthka, Czarna, Czolonna, Mordi, Pruschin, Gluchowo in haereditatem donat. 1434, d. 7. Septembris. — Ex originali Archivi Regni“. Одначе дата „Trocky sabbato proximo ante festum nativitatis Mariae“ 1434 р. вказує на 4/IX, а не на 7/IX, як розв'язано в „Теках“. Копія зроблена з пергаминового оригіналу, при котрім була маєстатична печать Жиґимонта на шовковім червонім і чорнім шнурку. Яко свідки підписані: Остик, виленьський каштелян, Лелюш, троцький воєвода, Юрій Гедигольд, Ковтайло з Давилтова, Ходко й „nobilis Nicolaus, curiae nostrae notarius“ ¹⁾.

¹⁾ Про них *ibid.* ст. 129, 130, 131, 133 і 134 sub vocibus.